

УДК 371.2:378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.163121>

Олександр Кравченко, науковий співробітник науково-дослідного центру
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОФЕСІЮ-ПСИХОГРАМА (інформаційно-комунікаційний аспект) ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті розглянута структура професіограми майбутнього фахівця, що є важливим фактором у побудові процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України.

Психофізіологічний аспект будь-якої професійної діяльності людини, в нашому випадку офіцера ЗСУ, розкривається, насамперед, через характеристику вимог, що висуваються до військовослужбовця вимогами забезпечення обороноздатності та бойової готовності військового підрозділу.

Професіограма (аспект інформаційно-комунікаційної компетентності) майбутнього офіцера ЗСУ спрямована на створення інформаційної, мотиваційної основи майбутнього офіцера командира в умовах військового конфлікту на сході держави, реформування та сучасного розвитку Збройних Сил України.

Проаналізовано основні функції, які виконує професіограма офіцера: інформаційна, діагностична, прогнозуюча, формуюча.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність; профвідбір; профорієнтація і профконсультація; професійне навчання.

Рис. 2. Літ. 8.

Oleksandr Kravchenko, Researcher of the Scientific Research Centre,
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROFESSIO AND PSYCHOGRAPH (an informational and communicative aspect) OF THE PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE OFFICERS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The structure of a professional specialist is considered in the article. The structure of the professional specialist is a system-forming factor in building a process for the training of future officers of the Armed Forces of Ukraine. Psychophysiological aspect of any professional activity of a person (including an officer of the Armed Forces) is disclosed through the description of requirements. These requirements are put forward to the military to provide military capability and combat readiness of the military subdivision.

The professional qualification (aspect of information and communication competence) of the future officer of the Armed Forces of Ukraine is aimed at creating an information, motivational basis for the future officer's officer in the conditions of the military conflict in the east of the state. The goal is also to reform and modernize the Armed Forces of Ukraine.

The main functions performed by a professional officer are deeply analyzed: informational, diagnostic, predictive, forming.

It is determined that the psychogram is the basis for constructing a psychological portrait of the officer's face. Principles of constructing a psychological portrait of an officer should be used both in the process of professional removal of future military, and in the official characteristics of the officer.

As a result of expert research, the psychic characteristics of an officer were determined. These characteristics are formed during the learning process. The officer's psychogram is created (psychological portrait). Also, the role of various professionally important qualities of the future activity of the soldier is revealed. The characteristic (psychological portrait of a person) can be a reliable basis for an adequate assessment of an officer and prediction of his professional efficiency and possible projected career growth.

Keywords: an information and communication competence; professional selection; professional orientation and professional consultation; professional training.

Постановка проблеми. У сучасних умовах все більшого значення набуває науковий підхід до визначення цілей і завдань людської діяльності. Потреба у точності ціле покладання найбільшою мірою проявляється у педагогічній науці, де мета по праву відноситься до центральних, стрижневих категорій. Відповідно в Україні здійснюються

пошуки нових форм, методів і концептів навчання, спрямованих на ефективну адаптацію вітчизняної освітньої системи до сучасних міжнародних освітніх стандартів.

Одним з актуальних напрямів розвитку вищої освіти в Україні є вдосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України у галузі комп'ютерних технологій. Це

неможливо здійснити без інформаційно-комунікаційної компетентності тих хто навчається та застосування у освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Мета статті полягає у визначенні психічних характеристик офіцера які дозволяють перейти до складання психограма офіцера – повного опису психологічних характеристик і психологічно значущих якостей військовослужбовця в умовах бойової обстановки.

Актуальність останніх досліджень. Окремі питання, пов'язані з інформаційно-комунікаційною компетентністю майбутніх офіцерів ЗС України у процесі професійної підготовки, розглянуто в працях військових психологів і педагогів (В.О. Бойко, І.О. Грязнов, Н.А. Давидов, В.І. Звягінцев, Д.В. Іщенко, Е.Н. Коротков, О.А. Матеюк, Л.Є. Мерзляк, М.Л. Новожилов, М.І. Нецадим, В.І. Пліско, В.С. Рижиков, О.Д. Сафін, В.М. Синьов, В.В. Стасюк, В.С. Маслов, В.В. Ягупов та ін.).

Для успішного професійного розвитку у майбутнього офіцера Збройних Сил України необхідно сформуванню інформаційно-комунікаційну компетентність, що дозволить йому самовдосконалюватися в умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій.

Таким чином, дослідження сутності інформаційно-комунікаційних компетентностей, розробка та обґрунтування організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективність їх формування у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України, є актуальними для розв'язання науково-практичних завдань удосконалення вищої освіти в Україні, що стало умовою у виборі теми дослідження: “Професіо-психограма (інформаційно-комунікаційний аспект) професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професіограма включає психограму, яка відображає психологічний портрет сучасного офіцера Збройних Сил України, дозволяє проаналізувати особистісні, емоційно-вольові, комунікативні компоненти, лідера військового підрозділу.

Професіограма спеціаліста є системоутворюючим фактором у побудові процесу професійної підготовки, у тому числі військових фахівців. Це – цілий набір знань, навичок, вмінь, а також професійно важливих якостей, зібраних воедино [2]. Відповідно професіографічна структура військової підготовки визначає цільову модель та задачі підготовки (практичної, теоретичної, самостійної роботи, бойової діяльності).

Психофізіологічний аспект будь-якої професійної діяльності людини, в нашому випадку офіцера ЗСУ, розкривається через характеристику вимог, що висуваються до військовослужбовця вимогами забезпечення обороноздатності та бойової готовності військового підрозділу.

Професіограма (аспект інформаційно-комунікаційної компетентності) майбутнього офіцера ЗСУ спрямована на створення інформаційної, мотиваційної основи військового командира в умовах військового конфлікту на сході держави, реформування та сучасного розвитку Збройних сил сьогодення. Основні функції, які виконує професіограма офіцера такі: інформаційна; діагностична; прогнозуюча; формуюча – формування майбутнього офіцера з відповідними психологічними та професійними якостями.

До побудови професіографічного профілю застосовують різноманітні підходи. Одним із найбільш дієвих і таких, що набув широкого практичного застосування, був запропонований Є. Клімовим. Одна з переваг даного підходу полягає у можливості його реалізації на рівні конкретних діагностичних методик (диференційно-діагностичний опитувальник, опитувальник професійної готовності та ін.) [1].

Психологічний портрет особи – може виконувати роль базової основи для адекватної оцінки особистості офіцера і прогнозування його професійної ефективності та можливого прогнозованого кар'єрного зростання.

Відповідно до наукових досліджень К.К. Платонова [4], взаємодія процесів соціалізації і біологічного дозрівання в розвитку людини приводить до формування її індивідуальності, що “проявляється в рисах темпераменту, характеру, в специфіці інтересів, якостей перцептивних процесів (процеси сприйняття) й інтелекту, потреб і здібностей індивіда” [5]. Виходячи з цих обставин, програма вивчення індивідуальності повинна розкривати всі зазначені його особливості. Обґрунтування програми дослідження психологічних характеристик майбутнього офіцера відбувається з урахуванням:

- соціалізації (відношення 1-го порядку або безособове відношення) діяльності, що реалізується в чотирьох напрямках: у суспільно-політичній діяльності; у виробничій або навчальній діяльності (Е.О. Клімов виділяє 5 груп ставлення до діяльності в системах: людина – техніка, людина – художній образ, людина – знакова система, людина – людина) [1]. У військовій сфері для кандидата слід виділити групу характеристик:

відношення до навчання, військової служби, фізичної праці, обраної (військової) спеціальності. Перераховані вище характеристики описують змістові сторони індивідуальності і не зачіпають формально-динамічних.

Досить важливими поняттями в характерології О.Ф. Лазурского є поняття ендопсихіки і екзопсихіки, введені їм в 1916 році [2]. Під ендопсихікою він розумів внутрішні механізми особистості, об'єднуючі характер, розумову обдарованість і темперамент. Екзопсихіка – це відносини особистості до зовнішніх об'єктів і середовищі в цілому. У поняття середовища тут входять природа, люди, різні соціальні групи, наука, мистецтво, а також внутрішнє життя особистості [2].

На думку вчених Є.О. Клімов, О.Ф. Лазурський, К.К. Платонов, Р.М. Макаров, Л.В. Герасименко, В.С. Рижиков та ін. у контексті адаптивної структурно-семантичної моделі людини можна виділити: характеристики темпераменту; вольові характеристики; продуктивність пам'яті як вищої форми віддзеркалення світу; спостережливість як вищу форму безпосереднього віддзеркалення; уважність як організацію віддзеркалення а психомоторику як об'єктивізацію віддзеркалення [3].

Термін “психограма” був введений на початку ХХ ст. німецьким психологом В. Штерном, який розробив методику складання узагальненого психологічного портрета конкретної особи. В. Штерн [8] запропонував також складати часткову психограму, яка відображала не всі сторони особи, а тільки важливі деталі, необхідні для певного практичного завдання. При цьому йдеться не про особу конкретного фахівця, що працює за професією, а взагалі про типовий портрет успішного професіонала [4]. Психограма є психологічним аналізом структури діяльності і характеристикою вимог, що пред'являються професією до психіки людини. Зміст і обсяг психограми залежать від мети, з якою проводиться вивчення професії. Такою метою можуть бути: профвідбір, профорієнтація і профконсультація, професійне навчання, раціоналізація режиму і умов праці. Психограма офіцера включає повний опис психологічних характеристик і психологічно значущих якостей військовослужбовця в умовах професійної діяльності [6]. Таким чином, викладені положення щодо складання психограм та визначені психічні характеристики офіцера дозволяють перейти до складання психограми. У наведеній психограмі відображено на підставі експертного висновку вагу кожного із складників професійно важливих

якостей майбутнього офіцера.

Психограма офіцера

Зміст діяльності офіцера ЗСУ в умовах максимально наближених до бойових

Різноманітність виконуваних завдань, операційна і емоційна напруженість діяльності, необхідність адаптації до дії несприятливих фізичних чинників, формування нової, незвичної, з погляду еволюції людини, функціональної системи просторового орієнтування зумовлюють надзвичайну різнобічність і високий рівень вимог до психіки офіцера.

Згідно із сучасними поглядами, успішне виконання військової діяльності вимагає гармонійного поєднання особистісних, інтелектуальних, психофізіологічних, фізіологічних і фізичних професійно важливих якостей (ПВЯ) офіцера.

Особистісні якості – 4,1:

спрямованість на військову службу (основні мотиви стати офіцером-професіоналом (5); психічна стійкість (4); риси вдачі: цілеспрямованість, воля, наполегливість, сміливість, рішучість (4); самовладання і витримка (3); соціальна нормативність (відповідність етичних установок загальноприйнятим нормам поведінки і взаємовідношення з іншими людьми) (2); здатність до правильної самооцінки (3); етичні якості: почуття обов'язку, чесність, порядність, товарицькість (4); соціальні якості: комунікативність, товарицькість, тактовність, терпимість (3).

Інтелектуальні якості – 4,3:

вербально-логічні здібності (компонент інтелекту, пов'язаний із віддзеркаленням явищ в зрозумілій формі і використанням логічних закономірностей) (4); рахунково-математичні здібності (компонент інтелекту, пов'язаний з віддзеркаленням явищ в чисельній формі і використанням кількісних закономірностей) (4); пам'ять (компонент інтелекту, що характеризує особливості оперативної і довготривалої пам'яті) (5); увага (характеристика обсягу, стійкості, розподілу, перемикання) (5);

стійкість до напруженої і тривалої розумової діяльності (4); розвиненість евристичного, системного і образного типів мислення (4); темп психічних процесів (швидкість протікання психічних процесів, що забезпечує здатність до роботи в нав'язливому темпі і в умовах жорсткого ліміту часу) (4).

Психофізіологічні якості – 3,75:

висока емоційна стійкість (5); стабільність діяльності в умовах зростаючої втоми (3);

**ПРОФЕСІЮ-ПСИХОГРАМА (інформаційно-комунікаційний аспект) ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛУКРАЇНИ**

стабільність діяльності в умовах дефіциту часу і недостатньої інформації (4); здатність опрацювати додаткову інформацію під час основної діяльності (3).

Фізичні якості – 4,33:

загальний фізичний розвиток (4); фізична підготовленість до виконання професійних задач офіцера в екстремальних умовах (5); спеціальна фізична підготовка (4).

Емоційно-вольова сфера особи – 4,68:

висока емоційна стійкість (4,76); наполегливість (4,75); рішучість (4,75); сміливість (4,73); самовладання і витримка (4,71); вміння зберігати працездатність в умовах дефіциту часу (4,7); вміння зберігати працездатність в умовах зростаючої втоми (4,68); вміння зберігати активність при недостатній інформації (4,65); цілеспрямованість (4,62); активність (4,61); врівноваженість (4,6); спостережливість (4,8); випереджуюча увага (4,8).

Нормативність – 4,63:

дисциплінованість (4,66); старанність (4,62); почуття обов'язку і відповідальності (4,61).

Комунікативні – 4,59:

самостійність (4,67); вміння брати на себе відповідальність за ухвалені рішення і дії (4,65); авторитет в колективі (4,66); товариськість (4,62); чуйність (4,58); здатність уникати конфліктів (4,57); гнучкість (4,56); тактовність (4,51); терпимість (4,51).

Ставлення до себе – 4,7:

самоконтроль (4,79); самокритичність (4,71); здатність помічати та аналізувати власні помилки

(4,61); вміння стримувати психологічні вибухи та емоції (4,85); візуальне приховування власної схвильованості (4,8); психологічна витримка в емоційно напружених ситуаціях при сильному психологічному тиску та напрузі (4,78).

Ставлення до виконання функціональних обов'язків – 4,68:

працьовитість (4,69); вміння самостійно виконувати завдання (4,67); вміння самостійно знаходити потрібні професійні завдання, ставити їх перед собою, виконувати і перевіряти результати (4,68).

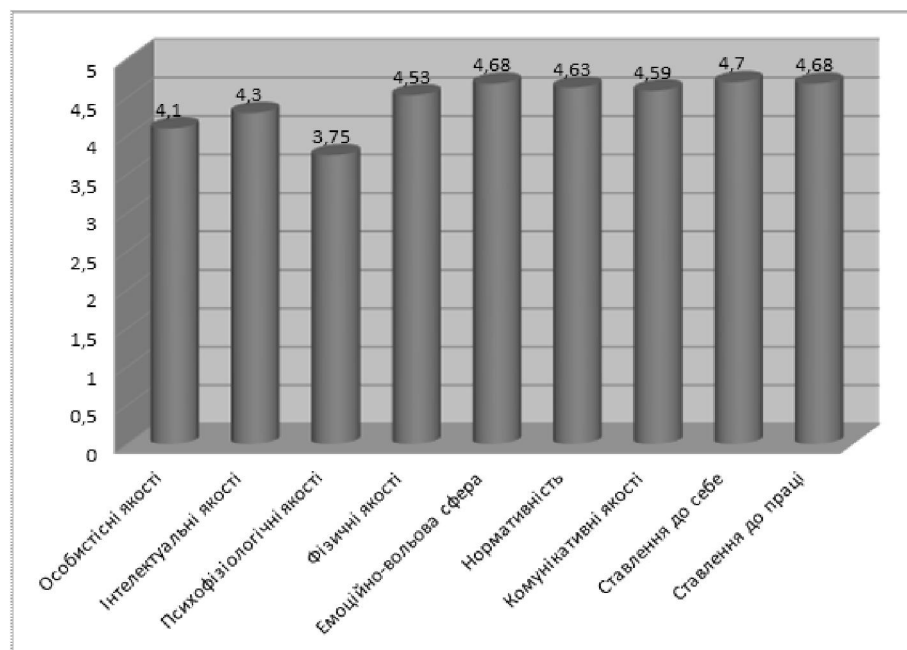
Результати наших досліджень представлені у графічній формі (рис. 1).

Здібності – 4,78; Пам'ять – 4,79.

швидке запам'ятовування зорової інформації (4,84); швидке запам'ятовування слухової інформації (4,83); запам'ятовування матеріалу, що має внутрішній логічний зв'язок (4,79); тривалість збереження інформації в пам'яті (4,77); точне відтворення матеріалу після короткого зорового сприйняття (4,71); точне відтворення матеріалу після короткого слухового сприйняття (4,7).

Мислення – 4,76:

вміння оперувати уявою для передбачення змін ситуації, результатів діяльності (4,83); вміння створювати правильне бачення реального процесу за отриманою інформацією (4,81); здатність проаналізувати ситуацію і ухвалити рішення на основі наочних зразків (4,8); здатність оперувати конкретними поняттями при оцінюванні ситуації і ухваленні рішення (4,79); рахунково-математичні здібності (4,76); вміння

Рис. 1. Психологічні складові відповідності професіоналізму офіцера

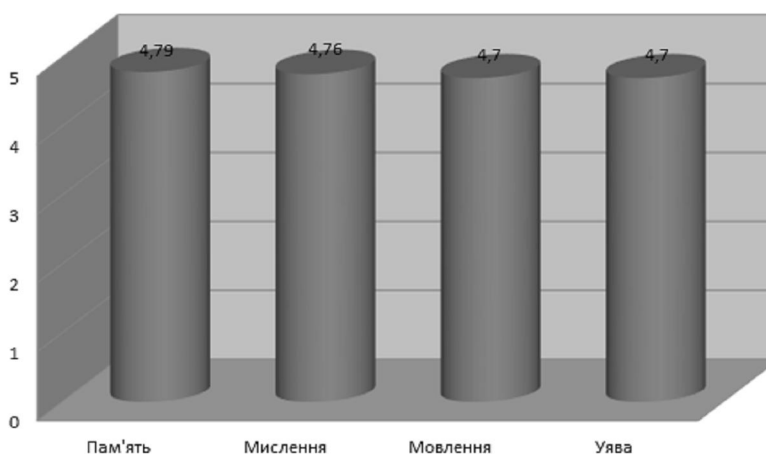

Рис. 2. Рівень сформованості здібностей майбутнього офіцера в процесі професійної підготовки у ВВНЗ (Психограма)

діяти нешаблонно, швидко ухвалювати рішення в ситуації, що змінюється (4,74); точність і ретельність при вирішенні розумових завдань (4,71); витривалість до напруженої розумової діяльності (4,71); здатність встановлювати просторово-часові відношення предметів і явищ у процесі практичної діяльності офіцера (4,7); абстрактне і логічне (4,7); чіткість та логічність мислення у нестандартних ситуаціях професійної діяльності (4,8); моделювання послідовних професійних дій (4,8).

Мовлення – 4,7:

здатність чітко, лаконічно формулювати свої думки (4,71); гарна дикція (4,7);

здатність мовленнєвого апарату до інтенсивної і тривалої роботи без зривів (4,68); бездоганне знання мови (4,7); досконале володіння мовою (4,8); зрозумілість висловів (4,8); зрозумілість мови для співрозмовника (4,8); дієвість мовлення (4,8); правильно поставлена інтонація мовлення (4,7); максимально правильна, стисла та лаконічна (4,7); володіння фактичною інформацією та структурною логікою (4,7); взаємне порозумінням із співрозмовником (4,65); володіння навичками професійної мови (4,8).

Уява (4,7):

відтворює події (4,7); наочно-образна уява (4,7); точність відображень подій (4,7); цільність уявлення по об'єкт (4,7).

Результати досліджень здібностей майбутніх офіцерів в процесі професійної підготовки у ВВНЗ представлені на рис. 2.

Проведене дослідження дало змогу встановити, що для здійснення процесу професійної підготовки військовослужбовців тактичного рівня, адекватної оцінки офіцера, як військового спеціаліста, і прогнозування його

кар'єрного зростання (майбутнього просування по службі) необхідно мати ідеальний психологічний портрет офіцера [7].

Висновок. Для дослідження психологічного портрету на основі аналізу літератури з психолого-педагогічної напрямку були розроблені психічні характеристики, які повинен мати офіцер ЗС України, та за результатами експертного дослідження визначені професійно важливі якості майбутнього командира – військовослужбовця, що найбільшим чином впливають на ефективність його професійної діяльності.

Для ефективної організації цільової професійної підготовки майбутніх офіцерів у військових навчальних закладах, тактичного рівня, адекватної оцінки офіцера як військового спеціаліста та прогнозування його кар'єрного зростання необхідно розробити психологічний портрет офіцера та створити психологічну структуру його діяльності, що втілюються у відповідну психограму. В результаті експертного дослідження були визначені психічні характеристики офіцера, які формуються на протязі навчання за напрямком, складено його психограму (психологічний портрет) та визначено вплив різних професійно важливих якостей на процес формування професійної діяльності офіцера ЗС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособие / Е. А. Климов. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.
2. Лазурский А.Ф. Программа исследования личности. – М.: Книга по Требованию, 2012.
3. Макаров Р.Н. Теория и практика конструирования целевых моделей операторов

особо сложных систем управления: [монография] / Р.Н.Макаров, Л.В.Герасименко. – М.: Изд. Международной академии проблем человека в авиации и космонавтике, 1997. – 450 с.

4. Платонов К.К. Проблемы способностей / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1972. – 312 с.

5. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К.Платонов. – М.: Наука, 1986. – 255 с.

6. Рижиков В.С. Мета і принципи змісту освітнього процесу підготовки військового в сучасних умовах реформування Збройних сил України // Науковий вісник інноваційних технологій, К.: Вид-во “Компринт”, – 2018 Вип. № 2 (18). – С. 36 – 40.

7. Ryzhykov V. Elaboration of technology and content – practical component of the officer’s psychogram // Problems of modern science: Collection of scientific articles. + Fadette editions, Namur, Belgium, 2018. + 200 p. + PP. 169 + 178.

8. Штерн В. Дифференциальная психология и её методические основы, Die differentielle Psychologie in ihren methodischen Grundlagen / [Послесл. А. В. Брушлинского и др.]; РАН, Ин-т психологии. – М.: Наука, 1998. – 340 с.

REFERENCES

1. Klimov, Ye. A. (1996). *Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya: ucheb. posobie* [Psychology of professional self-determination: studies. allowance]. Rostov n/D: Feniks, 512 p. [in Russian].

2. Lazurskiy, A. F. (2012). *Programma issledovaniya lichnosti* [Personality research

program]. Moscov: Kniga po Trebovaniyu. [in Russian].

3. Makarov, R. N. & Gerasimenko, L.V. (1997). *Teoriya i praktika konstruirovaniya tselevykh modeley operatorov osobo slozhnykh sistem upravleniya* [The theory and practice of designing target models of operators of particularly complex control systems]. Moscov: Izd. Mezhdunarodnoy akademii problem cheloveka v aviatsii i kosmonavtike, 450p. [in Russian].

4. Platonov, K. K. (1972). *Problemy sposobnostey* [Ability problems]. Moscov: Nauka, 312p. [in Russian].

5. Platonov, K. K. (1986). *Struktura i razvitie lichnosti* [Structure and personality development]. Moscov: Nauka, 255 p. [in Russian].

6. Ryzhykov, V. S. (2018). *Meta i pryntsypy zmistu osvithoho protsesu pidhotovky viiskovoho v suchasnykh umovakh reformuvannya Zbroinykh syl Ukrainy* [The purpose and principles of the content of the educational process of military training in the modern conditions of the reformation of the Armed Forces of Ukraine]. Scientific Bulletin of Innovative Technologies, Kyiv: Vid-vo “Komprint”, Vol.2 (18). pp. 36 – 40. [in Ukrainian].

7. Ryzhykov, V. S. (2018). Elaboration of technology and content – practical component of the officer’s psychogram Problems of modern science: Collection of scientific articles. Fadette editions, Namur, Belgium, pp. 169 + 178.[in English].

8. Shtern, V. (1998). *Differentsialnaya psikhologiya i ee metodicheskie osnovy*. Die differentielle Psychologie in ihren methodischen Grundlagen [Differential psychology and its methodological foundation]. Moscov: Nauka 340 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 08.01.2019

“Немає переможця сильніше того, хто зумів перемогти самого себе”.

*Генрі Бічер
американський проповідник, публіцист, оратор, громадський діяч*

“Читай не потім, щоб суперечити і спростовувати, не потім, щоб приймати на віру, і не потім, щоб знайти предмет для бесіди; але щоб мислити і міркувати”.

*Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист*

“Серйозне прагнення до будь-якої мети – вже половина успіху в її досягненні”.

*Вільгельм Гумбольдт
німецький філолог, філософ*

